

Vizije prihodnosti v navdih politikam za obnovo ekosistemov

Evropske politike na področju okolja zaznamujejo ambiciozni cilji, kot so zagotovitev brezogljičnosti do leta 2050, zaustavitev upada biodiverzitete in obnovitev vsaj 20 odstotkov ekosistemov do leta 2030, zmanjšanje pregodnjih smrti zaradi onesnaženosti zraka za vsaj 55 odstotkov in zmanjšanje plastičnih odpadkov v morju za vsaj 50 odstotkov do leta 2030. Uspeh nam v strateških dokumentih ni tuj. A obstaja vrzel med tem, kar politike dosegajo, in tem, kar v resnici dosegajo. Kakšna sprememba lahko premaga to neskladje med načrti in rezultati?

Okoljske politike delujejo v zahtevnih časih. Izkoristanje naravnih virov, podnebne spremembe, onesnaževanje in pritiski na biotsko raznovrstnost se stopnjujejo in potrebe po ukrepanju se le še krepijo, dejansko uresničevanje pa pogosto ne dosega niti dogovorjenih ciljev. Tako je na primer rast morskih zavarovanih območij, ki bi v skladu z leta 2019 sprejeto strategijo EU za biotsko raznovrstnost morala do leta 2030 doseči zaščito najmanj 30 odstotkov vseh morskih območij v Evropi (z uredbo o obnovi narave iz leta 2024 sicer le še 20 odstotkov), v realnosti veliko prepočasna za hranjenje bogastva, vitalnosti in odpornosti morskih ekosistemov. Vzpostavljena morska zavarovana območja so tudi preveč razpršena in nerepresentativna.

Hkrati so ambiciozni politični cilji lahko tudi problematični. Dolga in mučna pogajanja o uredbi EU o obnovi narave (nazadnje sprejeti junija 2024) so pokazala na to, kako konfliktne in razhajajoče so lahko cilji evropske okoljske politike. Ambiciozni cilji varstva narave nujno posegajo v obstoječe rabe in

Naravni rezervat Škocjanski zaton je primer območja, kjer je vizija obnove ekosistema vodila k odločnemu ukrepanju. FOTO: Nina Kos

predstave o prostoru, s tem pa povzročajo prenapetosti in spremembe dosedanjih navad (na primer s spreminjanjem načinov kmetovanja ali z omejevanjem ribolova v zaščitenih območjih), kar odpira vprašanja pravičnosti, moči in demokracije.

Kako se lahko v družbah, kjer si prizadevamo hkrati za življenje znotraj okoljskih meja in družbeno pravičnost, pomaknemo k bolj sprejemljivi in v smiselne rezultate usmerjeni okoljski politiki? Kako lahko spodbudimo ukrepanje, ki nas bo popeljalo v novi, regenerativne modele delovanja? Oblikovanje vsaj in podobno o prihodnosti, ob vključevanju različnih deležnikov, je ena od obetavnih možnosti.

Domitilija, ustvarjalnost, sodelovanje in fascinacija so pomembni vzroki za korenite spremembe v uveljavljenih načinih dela. Z aktiviranjem čustvenih

in kognitivnih razsežnosti krepijo individualne in kolektivne zmoglosti za delovanje v smeri trajnosti in hkrati usmerjajo, kam naj se osredotoči delovanje. V zadnjih letih v znanosti raziskujemo različne oblike ustvarjalnih, refleksivnih in sodelovalnih dejavnosti v kontekstu soblikovanja alternativnih družbeno-ekoloških prihodnosti. Poseben potencial pri tem kažejo sodelovanja med znanostjo in umetnostjo. Tako na znanstvenem kot umetniškem polju je mogoče najti primere dejavnega preseganja tradicionalnih področij z namenom, da odpremo prostor sodelovanju in spodbujamo delovanja za učinek. Vendar ta prizadevanja za zdaj še redko vnašamo v procese odločanja.

Te pristope je vredno združiti s koristmi, ki jih v oblikovanje politik prinaša vključevanje več perspektiv in različnih ljudi. Procesu oblikovanja politik prihodnost

sama po sebi ni tuja – občasno se uporabljajo scenariji razvojnih poti (na primer scenariji energetskega sistema), studije predvidevanja (angl. foresight studies) ali tako imenovani stresni testi (ki testirajo politike na različne možnosti iz prihodnosti). A take dejavnosti običajno oblikujejo eksperti z upoštevanjem le njihovega strokovnega znanja in perspektiv. Tako ne upoštevajo nujno znanja in dela uporabnikov politik, s tem pa izgubljajo pomembne vpogled v raznolike izkušnje, potrebe in vrednote, ki bi lahko obogatile razumevanje možnih prihodnosti. Participativni pristopi – ki vključujejo lokalne skupnosti in druge (netipične) souporabnike prostora – lahko razbijejo alternative in skrite preferencije, ki ostajajo zunaj dosega ekspertnih analiz. Na ta način se politike premaknejo od tehnokratske optimizacije k preobrazbenemu prostoru in bolj demokratičnemu

dialogu o prihodnosti. Ta prinaša ne le bolj legitimne in inkluzivne politike, ampak tudi povečuje njihovo odpornost, saj upošteva raznolikost scenarijev in potreb, ki jih lahko prinese negotova prihodnost.

Pod koordinatorstvom Mediteranskega inštituta za okoljske studije ZRS Koper se je septembra 2025 začel triletni inovacijski projekt INSPIRI – Imaginative Narratives and Scenarios for Inspiring Restoration and Innovation for European Seas and Water System (živirne pripovedi) in scenariji za navdihujočo obnovo in inovacije za evropska morja in vodni sistemi). Projekt raziskuje potencialne združevanja znanosti in umetnosti ter ekspertnega in lokalnega znanja v podporo cilju obnove morij in sladkovodnih sistemov – kot ene od petih misij Evropske unije. V okviru projekta bomo v štirih regijah EU – v Sredozemskem, Atlantskem in Baltskem morju ter deli reke Donave – oblikovali vizije prihodnosti. Te bomo nato vključevali v ekološke modele, z vsem skupaj pa nazadnje preverjali, ali lahko vizije spodbudijo nove in obstoječe politike in odločanje. Inovativnost projekta INSPIRI je v razvoju svežih in bolj vključujočih podob morij in voda, z upanjem, da bodo navdihile trajnostnejše odločitve za prihodnost.

JERNEJA PENCA IN NINA KOS,
Mediterranski inštitut za okoljske studije
ZRS Koper

INSPIRI

Financira
Evropska unija

Projekt INSPIRI je prejel sredstva Evropske unije iz programa za raziskave in inovacije Obzore Evropa v okviru razpisa HORIZON-MISS-2024-OCEAN-01-05, pogodba št. 101211993. Mrežja in stalnica, usmerjena v članku, so izključno stalnica avtorjev in ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske izvršne agencije za podnebje, infrastrukturo in okolje. Ne Evropska unija ne poudarja vrednosti ne nosila odgovornosti za vsebino.